

VICIUL ÎN ÎNCHISOARE

Donatién Alphonse François de Sade, marchiz și revoluționar, filosof și scriitor libertin, încarcerat la Vincennes sau la Bastilia în ultimele ore ale puterii feudale, internat la azilul de nebuni sub toate regimurile ce i-au urmat, de la Consulat la Primul Imperiu, rămâne una din figurile cele mai controversate ale literaturii franceze. Persecutat aproape tot timpul vieții, considerat ca întruchipare a Răului absolut de către romantici, interzis de burghezia victoriană, moralistă și ipocrită, Divinul Marchiz a fost redescoperit de-abia în secolul nostru. Sade a fost revendicat în primul rând de suprarealiști: Apollinaire, Breton, Eluard au fost printre primii fascinați de libertatea și de forța imaginației sale, de perspectivele abisale ale aventurii erotice împinse până la exces. Marchizul a devenit astfel pentru mulți scriitori moderni un punct stabil de referință, aproape un cult; în același timp, se răspândea în publicul larg imaginea naivă și falsă a unui personaj vicios, crud și criminal, pe scurt „sadismul” devenea o expresie consacrată și o condamnare fără apel. Să nu uităm însă că Divinul Marchiz, născut în plin Secol al Luminilor, este în primul rând un filosof. Filosofia sa are o forță de distrugere rar egalată. Ea neagă două postulate, admise de muritorii obișnuiți: existența lui Dumnezeu și caracterul bun al naturii. Sade atacă deci două curente dominante în secolul său, și **aici** ar trebui căutată explicația neîntreruptului șir de încarcerări: Dumnezeu nu există, afirmă Sade cu violență, și dacă dumnezeirea mai este încă invocată în paginile sale, el nu o face decât pentru a sublinia mai bine sacrilegiul. Cât despre natură, tot ce există e natural: forțele distrugerii sau cele creatoare. Sadismul nu este numai un comportament sexual special (ce leagă plăcerea de durere), el este o etică și o metafizică: criminalul colaborează la opera naturii. Sadismul este, în fine, o estetică: distrugerea victimei, în romanele sale, devine simbolul eficace al distrugerii valorilor sociale și morale, și în cele din urmă a lui Dumnezeu. Dar, glorificând cruzimea naturală, Sade neagă în același timp cruzimea politică și religioasă. Într-un text ca **Dialog între un preot și un muribund**, el se amuză să distrugă toate argumentele religioase. Mai mult, toate romanele sale au caracterul unei demonstrații, în special **Filosofia în budoar**, al cărui alt titlu este **Institutorii libertini**, roman scris în 1795, unde două personaje, cinice și libertine, instruiesc o tânără inocentă, dar care promite, pe drumul spinos al plăcerii sexuale, fără să excludă nici un unghi sau vreo perspectivă posibilă. Lecția e practică, dar teoria nu este neglijată. Asistăm la o serie de dialoguri unde metafizica, morala și istoria intervin pentru a potența și justifica plăcutele activități ale grupului. Un text politic, publicat separat, va fi de altfel integrat în cursul acestei inedite dezbateri: „Francezi, încă un efort dacă vreți să fiți republicani!”. Și eroii noștri, într-adevăr, nu precupețesc nici un efort, educația tinerei Eugénie este perfectă, căci pentru Sade virtutea este sursa nenorocirilor, iar viciul este întotdeauna recompensat.

În ce măsură Sade aparține teatrului? Legenda ni-l prezintă închis în azilul de la Charenton și dirijând ciudate reprezentații teatrale. Pretext istoric ce i-a prilejuit lui Peter Weiss, în anii '60, o celebră piesă de teatru, **Marat-Sade**, și lui Peter Brook, un spectacol nu mai puțin celebru. Autor a câtorva piese, puțin cunoscute, în general ne jucate, Sade se relevă însă ca autor dramatic mai ales **când nu scrie teatru**. Romanele sale construiesc imagini și situații-șoc, menite să forțeze imaginația spectatorului. În centrul povestirilor sale se află întotdeauna o orgie, organizată și condusă ca un mare ritual inițiativ sau liturgic, dans

erotic și teatru vizionar. Artaud îl invoca, de altfel, în „Primul manifest al Teatrului Cruzimii”. Divinul Marchiz poate deveni el însuși personaj de teatru, ca de pildă în textul lui Peter Weiss, deja citat, în piesa japonezului Mishima, **Madame de Sade**, sau în filmul lui Buñuel, **Calea laptelui**, strălucitoare și ireverențioasă pledoarie eretică, unde marchizul, pudrat și elegant, jucat de Michel Piccoli, perorează într-o celulă despre libertate, plăcere și crimă, văzute ca drepturi naturale...

Nu știu dacă tânărul regizor Mihai Constantin Ranin a văzut filmul lui Buñuel, dar, în orice caz, spectacolul pe care l-a montat recent la Paris mi-a reamintit în primul rând această imagine e cineastului spaniol. Ranin montează Sade într-un loc ideal: pe o străduță întortocheată din preajma Bastiliei, spațiul Saint-Sabin ocupă subsolul unui magazin de antichități, unde spectatorii pătrund unul câte unul, coborând treptele unei foste închisori, dispărută la Revoluție. Suntem la rândul nostru prizonieri, o ușă grea se închide în spatele nostru: procedeu curent de intimidare a publicului, care provoacă adesea zămbete, dar aici ideea nu e cu totul gratuită, deoarece închisoarea, reclusiunea sunt imagini centrale în opera și viața lui Sade. Publicul e invitat să traverseze o serie de încăperi, de culoare unde se desfășoară acțiuni sincrone, se aud voci, acorduri muzicale, personajele apar și dispar în umbră. Spațiul, misterios și vechi, e de altfel perfect amenajat și echipat cu o orgă de lumini și un pupitru tehnic. Dintr-o celulă, tânărul marchiz (un tânăr actor, puțin depășit de rol) îndeamnă la rândul său publicul „la încă un efort, pentru a deveni republicani”, în sala de alături ne atrage o melopee lentă, un personaj fellinian, cu forme generoase și machiaj strident, care ne antrenează în continuare în meandrele gândirii filosofice și politice ale Divinului Marchiz. Pe o consolă de epocă, un alt personaj straniu, în costum cu crinolină și perucă înaltă, acoperită de o fină pânză de păianjen – să fie viciul, să fie opera timpului ce ne desparte de lumea marchizului? –, pe scurt, o creatură superbă și insolentă mănâncă un ciorchine de struguri, strivindu-i boabele cu o voluptate nespusă. Madame de Saint-Ange, sub trăsăturile loanei Crăciunescu, deschide astfel spectacolul propriu-zis. Acțiunea, pregătită, anunțată de cele câteva scene de introducere în atmosferă (menite să acopere, de asemenea, și intrarea publicului – scene mai puțin reușite, de altfel), poate să înceapă. Vom asista deci, vreme de o oră și jumătate, la inițierea libertină a unei tinere demoazele, inițiere unde lucrurile sunt spuse cu multă eleganță, în limba secolului lui Voltaire, dar și cu o precizie deconcertantă. Amestecul acesta de metafizică și de practică erotică minuțios descrisă este de un umor neașteptat. Și, de altfel, regizorul și interpreții exploatează această idee de distanță comică, această detașare nonșalantă. Dintre interpreți am reținut-o pe loana Crăciunescu, siluetă aristocratică foarte adecvată în postura mării inițiatoare, și pe Christophe Sigognault, în rolul lui Dalmance, un soi de dublu al marchizului, prezență stranie și de o ironie perfect stăpânită. Spectacolul nu are nici o vulgaritate: totul este reglat ca un balet bine stilizat, ceremonia erotică devine pur și simplu o plăcere estetică sau intelectuală. Veșmintele grele cad și corpul, astfel dezgolit, rămâne acoperit de mătasea neagră a unui colant bine mulat, semnele sexuale sunt sugerate de perlele unei pasmanterii. Aș vrea să menționez, în încheiere, scenografia și costumele, semnate tot de un român, Valentin Codoiu, care subliniază aceeași distanță ironică față de apusa splendoare rococo a viciului. ■